

OSVRT NA TEKST *FONOLOŠKO I MORFO(NO)LOŠKO NAČELO U PRAVOPISU* NATAŠE BAŠIĆ

U povodu teksta U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Fonološko i morfo(no)loško u pravopisu Nataše Bašić, koji bi u mnogim točkama mogao zbuniti i zavesti dobronamjernoga čitatelja davanjem nepotpunih obavijesti, navodimo nekoliko napomena redom pojavljivanja dijelova na koje se odnose u tekstu Nataše Bašić:

1. Analizu fonološkoga i morfo(no)loškoga u Hrvatskome pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje autorica započinje citatom iz radova Lade Badurine i Mihaele Matešić. U toj bi analizi svakako valjalo uzeti u obzir i rad Tomislava Čužića Morfološki aspekti pravopisne norme, koji je dostupan na internetu na *Hrčku* i koji se temelji na njegovu doktorskomu radu Teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme, obranjenju 2012. godine. U tome se radu iscrpno analizira odnos fonološkoga i morfonološkoga u svim suvremenim hrvatskim pravopisima.
2. Autorica navodi kako javna rasprava, koja je provedena prije objave konačne inačice Hrvatskoga pravopisa IHJJ-a, daje samo privid demokratičnosti. Na primjeru odraza jata o kojemu autorica govori u članku pokazat ćemo u ovome tekstu i kako su pojedine primjedbe iz javne rasprave utjecale na oblikovanje konačne inačice pravopisa. Takvih primjera ima još mnogo.
3. Autorica navodi i da se u Pojmovniku nalaze definicije fonološkoga i morfonološkoga načela, ali se ne navodi definicija naziva *glasovne promjene*. To je stoga što su u *Pojmovniku* navedene samo definicije osnovnih naziva koji se nalaze u pravopisnim pravilima. Smatrali smo da nije potrebno definirati naziv *glasovne promjene* jer se taj naziv ne nalazi ni u jednome pravilu. U Pojmovniku su definirane pojedine glasovne promjene koje se nalaze u pravilima. U internetskoj se inačici Pravopisa na pojedine nazive u Pojmovniku dolazi poveznicama s temeljnoga teksta pravila, tj. u Pojmovniku se objašnjavaju samo oni nazivi koji se upotrebljavaju u tekstu bez objašnjenja ili konteksta iz kojega se može zaključiti što znače. Namjera autora Pravopisa nije bila da se u Pojmovniku nalazi potpuna obradba jezikoslovnoga nazivlja. Budući da se naziv glasovne promjene nalazi samo u Predgovoru i definiciji pojedinih glasovnih promjena u Pojmovniku te je već objašnjen unutar samih definicija fonološkoga i morfonološkoga načela, nismo smatrali potrebnim uvrstiti ga u Pojmovnik.
4. Autori gramatike često su ujedno i autori pravopisa. To su bili i Stjepan Babić, Milan Mogaš, Sanda Ham i Josip Silić. Ante Bičanić urednik je knjige Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika i suautor (s Mijom Lončarićem) knjige Priručnik za pravilno pisanje, objavljene 2000. godine. Stoga je on želio napisati pravopisni dio, a nama je ponudio pisanje gramatike. Posao je započeo 2010. godine. Svaki autor potpisao je svoj dio, a knjiga je objavljena u ožujku 2013., dakle prije radne inačice Hrvatskoga pravopisa, u koju Ante Bičanić nije imao (a nije ni mogao imati) nikakav uvid. Jasno je da se u gramatici nalazi mnogo više glasovnih promjena nego u pravopisu jer se u gramatici nalaze sve glasovne promjene, a u pravopisu samo pravopisno relevantne glasovne promjene.
5. Pravilo o *c, h i f* posve je jasno izraženo i u gramatici i u pravopisu. *C, h i f* bezvuč-

- ni su suglasnici. Ako se ispred njih nalazi zvučni suglasnik, on prelazi u bezvučni (osim u definiranim iznimkama koje su navedene i u *pravopisu i u gramatici*). Međutim, *c, h i f* nemaju svoj zvučni parnjak (odnosno njihovi su zvučni parnjaci u hrvatskome jeziku alofoni, a ne samostalni fonemi), pa se nikad u pismu ne zamjenjuju svojim zvučnim parnjakom.
6. Činjenica je da ljudi često griješe u pisanju riječi *pothodnik, pothraniti* itd. Međutim, svi hrvatski pravopisi (pa i najnovije izdanje Babić-Moguševa pravopisa) imaju isto pravilo kao i Hrvatski pravopis, tj. propisuju da se provodi jednačenje po zvučnosti i u pismu. Jedino se u Tutavčevu ikavskome korijenskom pravopisu iz 1971. ne provodi jednačenje po zvučnosti. Ljudi često griješe i u pisanju riječi *čevapčić, sendvič* itd., pa to nije razlog da se mijenja ustaljeno pravopisno pravilo.
 7. Primjeri kao *ivanićgradski* nalaze se u Pravopisu (str. 14 u Pravidima i str. 249 u Pravopisnome rječniku).
 8. Autorica prigovara autorima Pravopisa što se nepostojani a ne nalazi u posebnome poglavlju. Izradbi Hrvatskoga pravopisa prethodila je iscrpna analiza svih dosadašnjih hrvatskih pravopisa, pa na ovaj prigovor možemo odgovoriti da se posebno poglavlje u kojemu se govori o nepostojanome a nalazi samo u Kušarovu pravopisu iz 1889.
 9. Naravno da je autorima Pravopisa bilo jasno da je samo instrumental na *-ju* imenica na *-ost* pravopisno relevantan, ali takvo bi navođenje samo toga instrumentala moglo korisnike navesti na pogrešan zaključak da je u hrvatskome jeziku ispravan samo instrumental na *-ju*, a ne i onaj na *-i*. Po istome načelu npr. uz riječ *snijeg* navodimo množinu *snjegovi* ili *snijezi* iako se množina *snijezi* u kojoj se ne mijenja odraz jata ne bi navodila da ne postoji i oblik *snjegovi* u kojemu dolazi do kraćenja odraza jata.
 10. Riječ *Katar* ima kratkosilazni naglasak i nema dužinu. Takva riječ neovisno o tome je li ime ili opća imenica i je li stranoga ili domaćega podrijetla ima sustavno genitiv u kojemu dolazi do ispadanja nepostojanoga a, dakle genitiv sustavno glasi *Katra*. Imenice istoga morfološko-naglasnoga tipa su npr. *Cipar, Dakar, Dnjepar, Dnjestar, hektar, Kopar, metar, Petar, Skadar, vjetar, Zadar*.
 11. Zamjena *l/o* isključivo je gramatičko pitanje, pa ga, iako ga neki suvremeni pravopisi obrađuju, mi svjesno nismo obrađivali. Primjeri kao *misliočev* i *vidiočev* nalaze se u pravopisnome rječniku zbog *č*, a ne zbog zamjene *l/o*.
 12. Posebnu pozornost u svojem osvrtu autorica posvećuje problemu dvoglasnika, odnosno nenavođenju toga naziva u završnoj inačici pravopisa. To je izravan utjecaj javne rasprave u kojoj su se jezikoslovci Blaženka Martinović, Branimir Belaj i Mate Kapović osvrnuli na taj naziv (poruke 189, 181 i 132). Navodimo tekst iz poruke Mate Kapovića u cijelosti: „Umjesto *dvoglasnik ie* bi bilo prikladnije pisati *odraz jata, jat* ili, jednostavno, *pisanje ije/je* ili nešto tome slično. Naime, iako se u priručnicima u zadnje vrijeme navodi da je tu riječ o diftongu (kada je riječ o *ije*), u praksi malo koji govornik hrvatskoga tu izgovara diftong. Diftonški izgovor se doista može naći u nekim dijalektima (npr. fakultativno u Dubrovniku ili po središnjoj Bosni), ali u samoj Hrvatskoj govornici tu velikom većinom izgovaraju obično dugo *jē*: (ako imaju razlikovnu duljinu), čija je jedina razlika od odraza kratkog jata u tome što se tu početno *j* u biranu jeziku ne spaja s prethodnim *l* ili *n* u *lj* i *ñ*. No to taj glas ni-

pošto ne čini diftongom (to se lako može ustanoviti uspoređujući izgovor štok. *ije* s pravim diftongom *ie* koji nalazimo u nekim našim dijalektima, npr. u kajk. *svi-et* i sl. u nekim govovima, i u štok/čak. dijalektalno *mieso* i sl. u nekim govovima). Još je veća greška pisati da je riječ o *pisanju dvoglasnika* kada se radi o *je* tj. o kratkom odrazu jata. Naime, kratko *je* se ne izgovara kao diftong čak ni u najzabijetijim dijalektima, a kamoli u standardnoj praksi. To sve, dakako, i nisu pitanja za pravopis, no držim da bi ipak u pravopisu bolje bilo uzeti neutralan naziv koji se ne izjašnjavao o fonološkoj vrijednosti dotičnoga slijeda. Naziv *dvoglasnik za ije* je u najmanju ruku sporan (jer je takav izgovor svakako manjinski, a zapravo i lokalni), a za *je* je i potpuno netočan.”

Suočeni s tim primjedbama te s činjenicom da je pravopis priručnik namijenjen najširem krugu korisnika (a ta je činjenica i u nekim drugim slučajevima utjecala na naš odabir naziva u *Pravopisu*) zaključili smo da je jednostavnije i korisnicima primjerenije izbjegavanje naziva *dvoglasnik ie*. Na brojnim stručnim vijećima nastavnika i profesora hrvatskoga jezika na kojima smo govorili o tome rješenju, nastavnici su smatrali da je rješenje koje se nalazi u konačnoj inačici jednostavnije i učenicima primjerenije.

13. Činjenica da odraz jata (*ije/je*) nije i ne može biti glasovna promjena nije prvi put iznesena u Pregledu povijesti, gramatike

i pravopisa hrvatskoga jezika, nego na skupu održanome u HAZU 2005. (u referatu Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Domagoja Vidovića Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju; taj je rad recenziran i objavljen u časopisu *Filologija* 2006. godine). Nitko nikada nije to kritizirao i tako se nalazi i u većini školskih udžbenika.

14. Posve je neprimjereno spominjanje obradbe fonologije u Hrvatskome jezičnom savjetniku iz 1999. godine kao dokaz da znanstvenici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje imaju različite stavove. Autorica je fonologije u Hrvatskome jezičnom savjetniku Vesna Zečević (što je vidljivo iz njegova predgovora), koja nije dio autorskoga tima Hrvatskoga pravopisa i već dugo ne radi u Institutu. Osim toga, normalno je da su se u 14 godina, koliko je prošlo od objave Hrvatskoga jezičnog savjetnika do objave Hrvatskoga pravopisa IHJJ-a ipak neki stavovi promijenili.

Ne želeći ulaziti u polemiku napominjemo (uz posljednju našu točku) da se uz mnoge druge činjenice u članku o kojemu je riječ prešućuje i činjenica da su se i različita pravopisna izdanja istih autora i u prošlosti mijenjala. To je naravno poznato autorici članka u kojemu se činjenice pažljivo probiru i izokreću kako bi dokazale njezine teze.

Lana Hudeček i Milica Mihaljević